

ФАДИЛА НУРА ХАВЕР

ДА СЕ СМЕЯ, КАТО УМРА

traduki ^T

Издаването на това произведение е подкрепено от литературната мрежа ТРАДУКИ, членове на която са Федералното министерство за европейски и международни работи на Република Австрия, Външното министерство на Федерална република Германия, Швейцарската културна фондация „Про Хелвеция“, „КултурКонтакт“, Австрия, Гьоте-институт, словенската Агенция за книгата ЈАК, Културното министерство на Република Хърватия и фондация „С. Фишер“.

© Fadila Nura Haver. Kad umrem da se smijem,
Naklada Zoro, Sarajevo, Zagreb, 2005

© copyright of the translation: S. Fischer Foundation
by order of TRADUKI

Translated by Danail Stefanov, Simeon Stefanov

© Фондация „С. Фишер“; български превод
по поръчка на ТРАДУКИ

Данаил Стефанов, Симеон Стефанов, преводачи, 2012

© Капка Кънева, художник, 2012

ISBN 978-954-9655-64-3

ФАДИЛА НУРА ХАВЕР

Да
се смея,
като
умра

Разкази

*Превод от босненски
Данаил Стефанов и Симеон Стефанов*

София 2012

ТАНЦЪТ НА ДЪРВЕНИЯ КРАК

1. С в е т е ц

Моят роднина седемнайсетгодишният Али свиреше прекрасно на китара. Почти цялата тази нощ забавлявал със свирни и песни компанията на купона по случай нечий рожден ден. В зори се обесил на ябълката в двора, ей така... без причина. Подпряна на дървото, като прощално писмо стояла китарата му.

А една моя леля се напила с някаква есенция. Намерили я близо до ваната. Изгълзяла от дневната в търсене на вода. Там на пода останало да лежи обърнато пластмасовото шишенце с оцетна киселина, а гребенът, огледалото и червилото били на масата. Искала преди всичко да бъде красива.

Господ им е взел акъла, викат.

Малко е да се каже, че произхождам от сбирщина курви, алкохолици, перверзници, маниаци, разни самоубийци, патологични лъжци и други психопати.

Срамота.

Идва ми да потъна вгън земя, като слушам как този прекрасен поет, изникнал от един съвършен живопис – блазе му, – цитира народа с лекота, свойствена на съвършените: Глупакът се гордее с това, от което умният се срамува.

Да, наистина.

Моят, така да го наречем, роднина Ахмо на младини беше бей, същински бей. А по-късно – почти алкохолик. И така, един пролетен ден в началото на осемдесетте обявваме си ние с него в най-добрия ресторант на провинциалната чаршия, когато...

Напъва се Ахмед и по едно време избухва в смях. Смее се той, така се смее, че всичко кърти. На мен ми е неприятно, защото все още живея тук, а Ахмо отдавна вече е в Сараево. Малкото гости в ресторанта поглеждат скришом към нас и се чудят. Ама на Ахмо не му време. Поеме си гъх, гаврътне една яка глътка, глупакът му с глупак, премлясне, като че ние нектар от рози, и подхване с пълно гърло:

– Виж го ти Миладин, научил се да яде шницела с вилица и нож! А когато през четирийсет и шеста слезе от Озрен, не знаеше и лъжица да държи.

Яко, яко.

Но съсипващо.

Ета нѝет харашо, драги ми Ахмо! Животът не спира там, където ни е най-приятно. Миладин е тогавашният ми шеф. Та затова оттогава, въпреки че отрано се научих да си служа с приборите за хранене, ям с пръсти

във всякакви удобни и неудобни ситуации. Та да има и Миладин на какво да се смее.

Ако Бог иска, миличък, всичко може да се научи.

Дори и онова, което винаги си знаел, може да се научи и никога повече да не го знаеш.

Всичко има на този свят.

Разхождам се по зграч из Сараево, струва ми се, през деветсет и осма, заедно с Белкиса ханъм, коренячка сараевчанка със завидно потекло, която и до ден днешен притежава впечатляващ фонд от недвижими имоти и уникални произведения на изкуството. Спираме срещу катедралата и там тя ми разказва една тъжна история, но не за кучката и седемте ѝ кученца, ами много, много по-тъжна.

Накратко става дума за прочута фамилия, чиято е и онази сграда отсреща, и точно нея, онази сграда отсреща, навремето им я заграбили комунистите. Само един от тях е все още жив, нещастният (а по всяка вероятност и луд) Латиф, който всеки ден минава покрай онази сграда отсреща с кофичка в ръка на път за безплатния обяд в кухнята на Мерхамед.

Долу комунистите!

Слезли отнякъде някакви си трети и отнели имотите и на първите, и на вторите. И без това им е през оная работа за вашите вилици и ножове. Само на мен никои нищо не ми взе. Никои не се натиска за моите курветини и идиоти. Като че ли си няма всеки свои. И все пак все едно и въпреки всичко аз още изпитвам срам пред някои чудесни писатели със своеобразен талант, характер и произход.

Истината си е истина.

И идва гъщеря ми, значи, при мен, има вече година оттогава, и ми казва угрижено:

– На мен повече ми харесват момичетата. Май ще бъде лесбийка.

– Don't worry daughter – казвам. – Всичко това вече сме го били. Ти, кукло, нищо не трябва да бъдеш. Можеш спокойно да се срамуваш от всеки свой прародител до девето коляно. А и по-нататък.

И детето си отива щастливо като пеперудка. Голямо облекчение е да знаеш, че не трябва да бъдеш лесбийка. Още по-прекрасно е, като знаеш, че не трябва да бъдеш светец. Не е нужно дори да опитваш.

Пфу!

Помня тази история или приказка. А би могла и басня да бъде. Записана е по нашите краища преди почти двеста години.

Зарекъл се вълкът, че повече нищо няма да разкъсва и няма да яде никакво месо и се запътил в пустинята да се посвети. Вървял той така, вървял смирено и съкрушено през планини, през полета, през... Нейсе... През всичко. Не щеш ли, попаднал в едно изоставено село, пред него – запусната ливада, на нея – гъски. Вървял така вълкът, не вдигал глава, зает със светите си мисли. Но не щеш ли – синие майчин! – гъсокът водач изпънал шия и започнал да си гака както винаги, по цял ден.

И няма как, скочил вълкът и впил зъби в бедния гъсок. И взел, че го изял. Но в приказките не е като в живота. В тях не трябва да чакате с години случаят да стигне до съда. Ами хоп! щрак! Съд. И съдебна зала.

Съдията:

– Господин вълк, защо удушихте и изядохте гъсока?

– Така! Какво ще гака пред светец!

Да, граги мой.

Голяма заблуда е това, че сме миролюбив народ. Никога не сме били такива. Такава ни е семката.

Междусъседските ежби са наше постоянно занимание.

Дядо ми (много образован виенски възпитаник) цели тридесет години водил съдебни спорове с първия си съсед за щяло и нещяло. Питат го защо, а той казва:

– Защото през войната беше усташки доносник.

– Излежал си е присъдата – припомнят му.

– И какво от това! – казва той. – Трябва всеки ден да му се напомня, че има съд. И особено трябва да се напомня на синовете му, в случай че отново избухне война.

И умират и дядо ми, и доносникът. Синовете на дядо продават земята на безценица на онези, другите синове. И избухва война. Тогава един от онези синове там убива собствената си жена.

Както се казва в стихотворението: Учил ги, учил от сряда до петък... Научил ги! И неговите... и своите.

Халал им вера!

А вярата е всичко. Аз, да речем, имам една рогина, която известно време беше твърдо убедена, че е Йованка. С цел възстановителни процедури известно време гостува в заведение за душевноболни. Там се запознава с прекрасен човек и се влюбват страстно. Обзема ги такава любовна лудост, че дори и не се попитали за имената. Наистина с него всички гости говорели с голямо уважение: другарю генерал... И тя, мечтаейки за уважение от негова страна, веднъж му каза:

– Да ти се представя: аз съм Йованка.

– Орлеанка*? – попитал той.

– Не, ни най-малко. Аз съм Йованка Броз.

Тогава той я заплюл и се разкрещял:

---

* Йованка Орлеанка е сръбският вариант на Орлеанската дева, или Жана д'Арк. – Б. пр.

– Марш, курво! Ти вкара нашия Тито в гроба!
– Виждаш ли – казва ми тя, – който и да си, какъвто и да си, винаги ще се намери някой задник, който да те заплюе. Болен човек! Поне да е истински генерал, а то!
– Напълно си права, скъпа Йованке – казвам ѝ аз.
И най-после.

Защо аз да си променям самоличността? Много по-лесно е да промениш родословното дърво. Трябва само да си избереш такива прагеди, от които не би се срамувал нито един европеец. Разбира се, всички ние се стремим към това.

Казват, че някогашната холандска кралица Вилхелмина имала глустни. Съвсем обикновени, бели детски глустни.

Други разказват как известната курва Магда от тогавашния публичен дом в Пеща редовно заделяла много щедри дарения за сиропиталището, в което израснала.

Трети пък разказваха как римският император Веспасиан, наричан по Божията милост Тим Флавий Сабин Веспасиан, въвел по онова време данък върху обществените тоалетни. На упреците на сина си Тим той му пъхнал парите под носа и произнесъл прочутата фраза:

– Не миришат!

Има и такива велики личности, за които е по-добре да не се подвеждаме по думите на останалите, а да се осланяме на писаното слово на сговорчивия писар. Така например Вук С. К. отбелязва за княз Милош: „Някой си луд Перо от Пожечка нахия, който си останал ням и смахнат, защото по рождение бил глух, и когото Милош, заради особената си склонност към идиотите, водеше навсякъде със себе си, го заболяха зъбите, докато беше в Пожаревац (август месец 1829 г.); и тогава Милош заповя-

да и го упоиха със спирт, а после неговият личен бръснар, заедно с още няколко младежи, му извади насила всичките зъби и сиромашът почина от това още същия този ден, като повече не изтрезня“.

Стига бе!

Това са моите честни и преди всичко славни предци. Холандската кралица Вилхелмина с глистите; курвата гарителка Магда от Пеща; римският император Веспасиан, комуто нищо не мирише; сръбският княз Милош с особената си слабост към идиотите!

Сега най-сетне и аз имам основание да се гордея. И се гордея.

И не е необходимо да приканвам Исус да каже:

– Който е безгрешен, в ада да гори!

Нито ме интересуват брътвежите на Руми*:

– Твоето покаяние е по-лошо от греха ти.

Имам си прекрасни, свършени, свещени предци.

Така ге!

---

* Поет, религиозен водач и духовен учител, роден като Мулана Джедаледдин Мохаммад Маулави Балхи Руми (1207–1273). – Б. пр.

2 . П и с а т е л

Общо взето, не сме от вчера, и ако мен питате, светът наистина е много малък. Не защото го гледам през собствения си прозорец, а най-вече защото съм в състояние да открия себе си във всеки човек. В края на краищата всички хора са произлезли от един мъж и една жена, нали? Въпреки че повечето от тях, а и мен също, ни шокира тръпчивата истина за неизбежното кръвосмешение на следващото поколение.

Нерешимостта на тази дилема по какъвто и да е друг начин важи еднакво и за онези, които вярват, че човекът е божие творение, и за поклонниците на привлекателната теория за маймунските прадеди.

При вторите опитът всичко да се обясни със случайност буксува на мястото, наречено хромозоми. Това го научихме отдавна: маймунските прадеди са имали 48 У-хромозоми, а човекът – 23 двойки или 46 ХУ-хромозоми. Трябвало е значи да настъпят множество случайни, но

едновременни мутации, които да се срещнат, за да могат да се чифтосат и оплодят по тъждествен хромозомен код. Иначе не може и гума да става за оплождането на различни видове, защото именно тези хромозоми различават видовете.

Вие може и да кажете – какво ме засяга това. Е, мен ме засяга, и още как.

С прочутия си експеримент с червеите онези луди учени глави доказаха, че това трябва да ме засяга, и още как. Да ви поприпомним, това е онзи случай, при който учените тренирали червеи с помощта на силна светлина и електрошок. После ги нарязали на части и всяка една част регенерирала в нов червей (защото те го могат); и всяко ново червейче се страхувало по същия начин. Тогава учените типове включили в играта нови, нетренирани червеи; тези диваци излапали новациите и гледай какво става! – и те започнали да реагират на същите светлинни и електродразнения.

И ето какво си мисля аз: щом като всяка клетка на някакъв пиклив червей (пък дори и семейството му да се нарича DUGESIA DOROTOCEPHALA) може чрез молекулите на паметта на приетата храна да си спомни миналото, защо и аз да не си спомням свинщините на всички свои прагеди (пък били те и цивилизовани европейци).

Анализирайки по-новите си прагеди и опростявайки в съвсем малка степен генетичната мрежа, заключих, че майка ми е дошла на този свят като резултат от извънвременното кръстосване между княз Милош и курвата Магда. Що се отнася до баща ми пък, за него съм сигурна, че е плод на генетично чукане между император Веспасиан и кралица Вилхелмина.

Красота.

Понякога се натъквам и на абсолютно разминаване между племенните кодове и тогава заключавам, че все пак открай време всеки е оправял кой когото сvari. И тогава, както си лежа в мрака, ме обхваща онзи отбратителен, тягостен, безпричинен, да го наречем ирационален, или по-меко казано, екзистенциален страх, и не мога дори с помощта на каквито и да е трикове да проумея кой и кога ми е лепнал тази психотреска.

Бог казва: този живот е само игра и забава, ех, хора, ако само знаехте!*

Знаем го, о скъпи Боже! Та нали и психолозите ни казват, че всички ние постоянно играем някаква игра: житейска, социална, брачна, сексуална и т.н. По принцип винаги става въпрос за това кой кого ще победи, надхитри, надиграе и над...

Що се отнася до мен, за мен е важно да имам добър повод за всяка своя свинщина. Като ме хванат в противоречие, да мога по всяко време да се смая, използвайки стандартния аргумент на келешите: а вие какво очаквате от някого с такова гадно близко и далечно минало?! С тази си черта идеално се вписвам в обществото, което, мине не мине, вика: за бога, хора, а вие какво очаквате, та ние току-що излязохме от войната?!

Нищо не сме очаквали!

И ние самите сме си такива, казваме. Не сме като онези там, оттатък гъола: толерантни, демократични и учтиви, което си е истина, човече. Къде си видял някой от нашите селяндури да се нахвърли върху някого с

---

* „Земният живот е само игра и забава. А отвъдният дом е най-доброто за богобоязливите. Нима не проумявате?“ (Свещеният Коран, сура Ал-анам (Добитъкът), ст. 32. Прев. Цв. Теофанов). – Б. пр.

атомна бомба, а после, като му дойде акълът в главата, да вика:

– Извинявай, братко, не беше нарочно. Sorry! Дай да се целунем сега по братски и ето ти лънч-пакетче от батко.

Диваци сме си ние, морето ни е до колене. Много мъдро заключи навремето Десанка Максимович, че сме земя на селяци на хълмистите Балкани. Да бяхме поне в равнина. Но какво да се прави. Открай време си знаем, че за нищо не сме. Аз например се сецам за една много поучителна песничка, която често си тананикахме като бяхме деца:

Щурава глава, цялата в трева.

Който я съзрял, там се извикал.

Който се поспрял, там се и насрал.

И какво да очакваме днес от такива деца? Или от онези военноинвалиди с дървените крака? Може би да танцуват степ в нощните клубове, докато зад тях гологъзи жени танцуват на пилон. Човече, приятелю, ние сме си една много изстрадала страна – кой оттук минал, той се извикал! Макар че сме без инициатива дори и когато имаме потенциал. Да, ние сме малка и разполовена държава, но затова пък имаме колективно президентство. Ако например сръбската част от президентството имаше малко повече бизнес нюх, нямаше да внася отвън момичета за нощните ни клубове в Сокоц, Лакташи, Сърбине и Пърнявор. Щяха да използват, както и целият напредничав свят първо родното производство. Какво ще му стане, ако ангажира нашите с дървените крака да му танцуват степ! Хем ще повиши нивото на трудовата заетост, хем ще покаже